

ΣΤΟ ΜΙΚΡΟΣΚΟΠΙΟ...

Η προσφορά του Ελευθερίου Βενιζέλου στην Ελλάδα

Του Θάνου Βερέμη*

Ποια ήταν η προσφορά του Βενιζέλου που επηρέασε αποφασιστικά την κατοπινή εξέλιξη της χώρας; Ήταν σίγουρα το ίδιο το ηγετικό του τάλαντο που έκανε κάθε του απόφαση εφικτή. Από την ανόρθωση του 1910-11, τους Βαλκανικούς πολέμους του 1912-13, την έξοδο στον Πρώτο Παγκόσμιο, τις διαπραγματεύσεις στη Λωζάννη, τον διακανονισμό των διμερών σχέσεων από το 1928 ως το 1930, και βέβαια στη μοναδική του ευχέρεια να επιλέγει τους αρίστους για συνεργάτες και υπουργούς. Ποτέ ξανά δεν θα γνωρίζσει η Ελλάδα τα υπουργικά συμβούλια του Βενιζέλου, με τον Δημητριάδο, τον Ρέπουλη, τον Κορομηλά, τον Παπαναστασίου, τον Μιχαλακόπουλο, τον Καφαντάρη, τον Ρακιβάν, τον Γόντικα, τον Σοφούλη, τον Βουρλούμη, τον Παπανδρέου και τόσους άλλους. Δεν φοβήθηκε ποτέ να στέκονται δίπλα του άτομα με εξαιρετικές ικανότητες και ανάλογη βουλευτικότητα. Κανείς δεν μπορούσε να τον επισκιάσει. Ο φόβος άλλωστε δεν έγινε ποτέ σύμβουλος του - ήταν πάνω από όλα ένας γενναίος. Αναλαμβάνοντας την πρωθυπουργία το 1910 ο Βενιζέλος βρήκε τους Έλληνες εμβολιασμένους κατά της γοητείας των πολιτικών της πρώτης δεκαετίας του 20ού αιώνα. Όμως ο ελληνικός λαός δεν ήταν προετοιμασμένος για τον ασυνήθιστο βενιζελικό μαγνητισμό που σάρωσε τις αντιστάσεις του. Η αριστοκρατική παρουσία του σε συνδυασμό με την ακαταπρόλητη βουλευτικότητα του αυτοδημιούργητου πολιτευτή, ξάφνιαζε πάντοτε εχθρούς και φίλους.

Το μεταρρυθμιστικό του έργο κατά την πρώτη θητεία του συνοψίζεται στην αναθεώρηση του Συντάγματος του 1864 από την οποία προήλθαν βασικοί θεσμοί του δημοσίου δικαίου που ισχύουν ακόμα. Πρόκειται για τη μονιμότητα των δημοσίων υπαλλήλων, την υποχρεωτική και δωρεάν στοιχειώδη εκπαίδευση, τη δημιουργία του Συμβουλίου Επικρατείας και του Εγκλογοδικείου, τις εγγυήσεις για την ανεξαρτησία των δικαστών και τη δυνατότητα κήρυξης κατάστασης πολιορκίας σε περίπτωση εξωτερικού κινδύνου. Το κράτος δικαίου που θεσπίζεται από τις κυβερνήσεις του Βενιζέλου εγγυήθηκε για την εφαρμογή των νόμων. Η ύπαιθρος ανακουφίστηκε από την παρανομία που ίσχυε με την ανοχή των αρχών και οι δημόσιοι υπάλληλοι έπαψαν να είναι ανδρείκελα πολιτικών προσπατών.

Ο βενιζελισμός ως πολιτικό κίνημα ταυτίζεται με τον εκσυγχρονισμό των θεσμών και την προσαρμογή της χώρας στα ευρωπαϊκά πρότυπα. Μετά τους βαλκανικούς πολέμους και τις αριστοτεχνικές του διαπραγματεύσεις, ο Βενιζέλος ολοκλήρωσε τις εδαφικές βλέψεις των Ελλήνων. Η πανελλήνια

γοητεία του μεγάλου πολιτικού κράτησε ως τον μεγάλο διχασμό. Η αρχική συναίνεση ανάμεσα στον αρχηγό της κυβέρνησης και τον αρχηγό του κράτους -τον μονάρχη- άρχισε να φυλλορροεί αμέσως μετά τη δολοφονία του Γεωργίου Α' στη Θεσσαλονίκη.

Στην αναμέτρηση του Πρώτου Παγκοσμίου Πολέμου κάποιος θα έβγαине νικητής. Αν κέρδιζε η Τριπλή Συνεννόηση (όπως και έγινε), η Μακεδονία θα δινόταν από τους Αγγλογάλλους στη Σερβία. Αν πάλι κέρδιζε η Γερμανία με την Αυστροουγγαρία, η Μακεδονία θα ήταν η πληρωμή για τη βουλγαρική συμμετοχή στο πλευρό τους. Είναι δύσκολο να αντιληφθούμε, με την απόσταση που μας χωρίζει από τα γεγονότα της εποχής εκείνης, το πρόβλημα επιλογής ανάμεσα στους δύο πολιτικούς άνδρες, τον Βενιζέλο και τον Κωνσταντίνο. Ο κωνσταντινισμός, πέρα από τη γοητεία που ασκούσε στις μάζες, δεν πρόσφερε σοβαρό αντίδοτο προς τον βενιζελισμό. Το ίδιο το σύμβολο της βασιλικής παράταξης υπήρξε δημιουργήμα της ενωτικής πολιτικής του ίδιου του Βενιζέλου. Αν η αναζήτηση της ηγεσίας των ελληνικών δυνάμεων κατά τους πολέμους είχε αφεθεί στους αξιωματικούς του 1909, ουδέποτε οι πρίγκιπες θα είχαν αναλάβει διοικήσεις. Ο στρατηλάτης Κωνσταντίνος ήταν στην ουσία ηγέτης του στρατού ελέω του πρωθυπουργού του.

Ότι η βενιζελική παράταξη έχει το μεριδίό της από τις ακρότητες που διαπράχθηκαν κατά την περίοδο του διχασμού είναι γεγονός αναμφισβήτητο. Στις ένοπλες δυνάμεις, οι οποίες απώλεσαν τον ενιαίο χαρακτήρα τους όταν η Ελλάδα χωρίστηκε στα κράτη της Θεσσαλονίκης και της Αθήνας, ήταν αδύνατο να λειτουργήσει πια η στρατιωτική πειθαρχία. Όταν το κράτος επανήλθε στο φυσιολογικό του σχήμα οι πληγές του διχασμού είχαν αφήσει βαθιά ίχνη.

Δέκα χρόνια μετά τη θριαμβευτική είσοδο στην ελληνική πολιτική, ο Βενιζέλος γνώρισε την 1η Νοεμβρίου 1920 την εκλογική ήττα για πρώτη φορά. Ο αντιβενιζελισμός επινόησε τη θεωρία της ηθελμένης βενιζελικής αποτυχίας το 1920 ως οδό διαφυγής από το μικρασιατικό αδιέξοδο. Δεν υπάρχει ωστόσο ένδειξη ότι ο Βενιζέλος θα έχανε εκείνες τις εκλογές, αλλά ούτε υπήρχε και τρόπος παράτασης επ' άπειρον της ζωής της «Βουλής των Λαζάρων», όπως ονομάστηκε η αναβίωση της Εθνοσυνέλευσης που είχε προέλθει από τις εκλογές της 31ης Μαΐου 1915. Καθώς η εμπόλεμη κατάσταση και η γενική επιστροφή απέκλειαν τότε τη διεξαγωγή κανονικών εκλογών, ο Βενιζέλος προτίμησε την επαναφορά εκείνης της Βουλής, η οποία

είχε διαλυθεί όταν υπέβαλε στον Κωνσταντίνο τη δεύτερη παράτασή του. Η θητεία της έληγε στις 31 Μαΐου 1919. Παρατάθηκε μέχρι τις 10 Σεπτεμβρίου 1920 με τρία διαδοχικά «αναγκαστικά διατάγματα». Όταν κατατέθηκαν στη Βουλή για κύρωση ο Βενιζέλος δεσμεύτηκε ότι θα προχωρούσε σε εκλογές αμέσως μετά την υπογραφή της συνθήκης με την Τουρκία.

Μετά την κατάρρευση του μικρασιατικού μετώπου και την ανθρωποθάλασσα των προσφύγων που έφτασε στην Ελλάδα, ο Βενιζέλος επιστρατεύεται για να προσφέρει για μια ακόμα φορά τις ανεκτίμητες υπηρεσίες του στις διαπραγματεύσεις της Λωζάννης. Στις 13/20 Νοεμβρίου 1922 άρχισε εκεί η Διεθνής Διάσκεψη που κατέληξε στις 24 Ιουλίου 1923 στην υπογραφή της οριστικής συνθήκης ειρήνης μεταξύ των συμμάχων και της Τουρκίας. Οι υπηρεσίες του Βενιζέλου ως διαπραγματευτή στη Λωζάννη α-

ποτέλεσαν τη σημαντικότερη προσφορά του στο διάστημα της απουσίας του από την πολιτική. Χάρη και στον Βενιζέλο, η τουρκική απαίτηση διεξαγωγής δημοψηφίσματος στη Δυτική Θράκη δεν βρήκε υποστήριξη στη Συνδιάσκεψη. Η υποχρεωτική εξάλλου ανταλλαγή των πληθυσμών ανάμεσα στην Τουρκία και την Ελλάδα

στην ουσία επισφράγισε ένα γεγονός που είχε συντελεστεί. Οι Μικρασιάτες πρόσφυγες στο μέγιστο ποσοστό τους είχαν ήδη φτάσει στην Ελλάδα. Εμείναν στην Τουρκία μόνο όσοι βρίσκονταν πίσω από τις γραμμές των πολεμικών αναμετρήσεων. Το μεγαλύτερο, αντίθετα, τμήμα των προς ανταλλαγή Τούρκων βρίσκονταν ακόμα στη Μακεδονία και την Κρήτη. Κατάφερε ακόμα να μην πληρώσει η χώρα τις πολεμικές αποζημιώσεις που ζητούσαν οι Τούρκοι, ούτε να παροπλιστεί ο στόλος και να διατηρήσει η Ελλάδα (με την εξαίρεση της Ιμβρου και της Τενέδου) το σύνολο του νησιωτικού της χώρου.

Ο Βενιζέλος υφίσταται εσωτερική μεταλλαγή μετά τη Μικρασιατική Καταστροφή και την εκτέλεση των έξι. Κατανοεί βαθιά το μέγεθος των συνεπειών του διχασμού καθώς και το μερίδιό της ευθύνης του γι' αυτόν. Ενώ η αντιβενιζελική πλέον παράταξη βρισκόταν στο περιθώριο, με εκτελεσμένους τους ηγέτες της και τον Κωνσταντίνο νεκρό στο Παλέριο, ο Βενιζέλος αντιλαμβάνεται ότι το έργο της συμφιλίωσης θα ήταν μακροχρόνιο και ότι ο ίδιος δεν ήταν δυνατό να το πραγματοποιήσει. Είναι ίσως μια λιγότερο προβεβλημένη μεγάλη του στιγμή η απόφαση να μην επιστρέψει ως παράκλητος των νικητών και να γίνει έτσι σημαία ενός εσαεί διχασμού. Προτίμησε, μετά από σύντομη παλινωδία,

να αποσυρθεί και να συμβουλευτεί όποτε μπορούσε τους Έλληνες από το εξωτερικό.

Η συντριπτική νίκη των Φιλελευθέρων στις εκλογές της 19ης Αυγούστου 1928 οφειλόταν αποκλειστικά στην επιστροφή του Βενιζέλου ως αρχηγού της παράταξης. Η κυβέρνηση αυτή, μολονότι δοκιμάστηκε κατά τον τελευταίο της χρόνο από τη διεθνή οικονομική ύφεση και τις εσωτερικές βενιζελικές διχόνοιες, αποτέλεσε ασυνήθιστο για το μεσοπόλεμο φαινόμενο σταθερότητας. Όμως η ταύτιση με το κράτος και η μονοπώληση της εξουσίας από τους βενιζελικούς, προκάλεσε τη σκλήρυνση των αντιπολιτευομένων αντιβενιζελικών. Οι πολιτικοί σχηματισμοί που είχαν, κατά την απουσία του Βενιζέλου, σταδιακά απομακρυνθεί από τον διπολισμό του διχασμού και έρρεπαν προς ένα είδος «ισορροπίας δυνάμεων», έλαβαν πάλι τη διάταξη των αντιμετώπων στρατοπέδων.

Η μεγάλη ωστόσο προσφορά της τετραετίας αυτής έγινε στην εξωτερική πολιτική. Ο Βενιζέλος υιοθέτησε την πολιτική των διμερών σχέσεων που εγκαίνιασε ο Ανδρέας Μιχαλακόπουλος ως υπουργός Εξωτερικών της Οικουμενικής. Στις 23 Σεπτεμβρίου 1928 υπογράφηκε στη Ρώμη η διμερής συνθήκη «Φιλίας συνδιαλλαγής και διακανονισμού» μεταξύ της Ελλάδας και της Ιταλίας. Τη φιλική αποκατάσταση σχέσεων ο Βενιζέλος αναζήτησε, διότι η Ελλάδα είχε κατά τον μεσοπόλεμο υποστεί πολλές ταλαιπωρίες από τη φασιστική Ιταλία. Η συνθήκη αυτή έσπρωξε και την απομονωμένη πλέον Γιουγκοσλαβία να υπογράψει στις 27 Μαρτίου του 1929, «Σύμφωνο φιλίας, συνδιαλλαγής και δικαστικού δικανομισμού» με την Ελλάδα.

Από την ημέρα της επιστροφής του στην εξουσία ο Βενιζέλος ανέλαβε πρωτοβουλία συμφιλίωσης της Ελλάδας με την Τουρκία. Σημαντικό εμπόδιο υπήρξε η εκκρεμότητα στα θέματα των περιουσιών των προσφύγων (1.300.000 Ελλήνων και 585.000, περίπου, Τούρκων) που είχαν εγκαταλειφθεί στις χώρες της προέλευσής τους. Μετά από επίπονες διαπραγματεύσεις υπογράφηκε στην Αγκυρα, στις 10 Ιουνίου 1930, η ελληνική σύμβαση για την εκκαθάριση των ζητημάτων που είχαν προκύψει από τη συνθήκη περί της ανταλλαγής των πληθυσμών. Το τελικό ελληνο-τουρκικό Σύμφωνο «Φιλίας, ουδετερότητας και διαιτησίας» υπογράφηκε στην Αγκυρα από τις δύο χώρες στις 30 Οκτωβρίου 1930.

Οι μελετητές του Ελευθερίου Βενιζέλου θα συμφωνήσουν ότι υπήρξε αριστοτέχνης της έγκαιρης ενέργειας και της υλοποίησης του εφικτού. Θα συμφωνήσουν επίσης ότι ουδέποτε του έλειψε η αγάπη για τη χώρα του και προπαντός το θάρρος για να την υπερετίσει.

* Ο κ. Θ. Βερέμης είναι πρόεδρος του ΕΣΥΠ.

